

СВІТЛАНА ШЕВЧЕНКО,

кандидат соціологічних наук, старший науковий співробітник відділу соціальної психології Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

SVITLANA SHEVCHENKO,

Candidate of Sciences in Sociology, Senior Research Fellow at the Department of Social Physiology, Institute of Sociology, NAS of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

svetls@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6369-9096>

Концептуальні виміри дорослості в сучасному соціологічному теоретизуванні

Вступ / контекст

Говорячи про дорослість, соціології важко оминати пастку повсякденного. Як писав ще П. Бергер, категорії, які використовує соціологія у своєму аналізі, є лише уточненням категорій, які використовують люди у повсякденному житті, й тому результати соціологічних досліджень оманливо видаються простими та очевидними — допоки раптом ми не стикаємося із розумінням, яке змушує радикально брати під сумнів усе, що здавалося очевидним (Berger, 1963). І якщо деякі поняття ще сприймаються як суто наукові, то у випадку з етапами життєвого циклу це неможливо, адже кожен на рівні повсякденного досвіду розуміє, що таке «дорослість» і що означає «бути дорослим». Утім, навіть на рівні здорового глузду спроби глибшого розуміння дорослості стикаються з певними труднощами — чи стає людина дорослою автоматично в день настання повноліття; чи є дорослою людина, що відмовляється від створення власної родини; що є важливішим критерієм дорослості — впоратися із наслідками власних помилок чи не допустити їх; чи допустимо для дорослої людини присвячувати весь вільний час віртуальній реальності; чи робить людину дорослою досвід участі у війні та взагалі травматичний досвід тощо.

На практиці, з огляду на об'єкт прикладних досліджень, очевидно, що соціологи вважають дорослими людей віком 18 років і старших, іноді з обмеженням верхньої межі до 65 років, інколи без цього. Часом окремо вирізняють молодь — від 14 (або 16, або 18) і до 30 (або 35) років — залежно від параметрів, які цікавлять замовників дослідження. Українське законодавство визначає «молодь» як

Цитування: Шевченко, С. (2025). Концептуальні виміри дорослості в сучасному соціологічному теоретизуванні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 31–53, <https://doi.org/10.15407/sociology2025.03.031>.

громадян України віком від 14 до 35 років; «неповнолітніх» або «дітей» як громадян віком до 18 років, а повнолітніх, відповідно, як громадян віком 18 років і старших¹. Поняття «дорослий» не є юридичним взагалі, натомість у юридичній площині дорослості відповідає «повноліття». Отже, незважаючи на те, що переважна частина соціологічної рефлексії спрямована саме на дорослих, у соціології досі немає усталеного розуміння, що таке дорослість.

Легкість визначення віку людини (кількість років від народження) створює ілюзію, що цей показник є легко вимірюваним, оскільки ж у соціології не так багато показників, які можна виміряти точно, вік в емпіричних дослідженнях практично завжди використовують як стійку незалежну змінну, при цьому соціальна сконструйованість віку та пов'язаних із віком категорій залишається поза увагою. Наукова проблематизація віку в соціології пов'язана зі змінами, які відбуваються із поняттями «дитинство», «підлітковий вік», «молодість», «дорослість», «старість» тощо. Ці зміни відображають процес соціального конструювання кожної з категорій та динамічність, нестійкість, плинність цих понять за умов викликів сучасності.

Соціальне конструювання вікових категорій — це динамічний та безперервний процес у сучасних суспільствах, який зазвичай характеризується збільшенням вікової диференціації мірою того, як нові вікові категорії стають суспільно визнаними. Так, наприклад, від категорій «діти» та «дорослі» дослідники перейшли до широкого віяла категорій, включно з кількома етапами дитинства, підлітковим віком, юністю, ранньою дорослістю, пізньою дорослістю, «третім віком» тощо.

Натомість недостатньо дослідженим, проте вельми важливими, видаються конструювання саме дорослості та трансформація цього соціального конструкту в сучасних умовах. Досягнення повноліття (18 років) робить людину дорослою в юридичному сенсі, але не обов'язково в соціальному. Традиційні соціальні атрибути дорослості (які ми детальніше розглянемо далі), такі як, приміром, створення родини, вже не можна вважати надійними показниками, адже самотні за власним вибором дорослі — досить поширене явище. Матеріальна незалежність видається більш надійним показником, але на певних етапах життя дорослі люди є матеріально залежними від інших членів родини. Навряд чи може слугувати надійним маркером дорослості набуття професії або вступ до вищого навчального закладу (чи навіть його закінчення). Відповідальність за власне життя або за життя інших — теж категорія досить розмита через свою неоднозначність (тому що відповідальність за себе за спокійних умов — це не те саме, що відповідальність в умовах екстремальних, крім того, неясно, хто є більш відповідальним — людина, яка впоралася із наслідками своїх помилок, чи людина, яка не допустила їх²). Так само складною є категорія жит-

¹ Намагання ввести у правове поле поняття «підліток» не було вдалим — проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації прав підлітків у сфері охорони здоров'я №2684 очікує на розгляд з 2020 року.

² Грубо кажучи, хто є більш відповідальним (та дорослим) — той, хто усвідомив свою алкогольну залежність та виликувався від неї, чи той, хто весь час не допускав надуживання алкоголем?

тевого досвіду як атрибуту дорослості, особливо в умовах науково-технічного прогресу.

Поряд із тим, не забуваймо про те, що західне соціологічне теоретизування другої половини ХХ століття базувалося (зокрема щодо конструювання дорослості) на ідеї сталого миру, натомість для ситуації повномасштабної війни в центрі Європи багато концепцій стають обмежено придатними (наприклад, сьогодні в українському суспільстві навряд чи хтось назве недостатньо дорослим 18-річного добровольця, тоді як цивільна 20-річна людина цілком може сприйматися як не зовсім доросла). Це не означає, втім, що потрібно відкинути всі наявні напрацювання через війну, радше навпаки, аналіз з урахуванням особливостей суспільства у стані війни дасть змогу збагатити наявні концепції, адже належність українського суспільства до західної траєкторії розвитку (попри пострадянську спадщину та поточні намагання РФ повернути Україну до своєї сфери впливу) є незаперечною.

Виходячи з цього, метою статті є аналіз концептуальних напрацювань західної соціології стосовно дорослості та висновки щодо їхніх евристичних можливостей та обмежень для сучасного суспільства.

У вітчизняній соціології дорослість зазвичай не розглядають окремо, а тільки в контексті життєвого шляху особистості, її життєвої перспективи та самореалізації в соціальному просторі та часі (Сохань, Злобина, Тихонович, 1987). Існує також напрямок вивчення соціальної зрілості молоді, що його розпочала О. Якуба (Якуба, 1983), розуміючи під зрілістю все ж таки радше психологічне поняття цілісного розвитку особистості, хоча вимірюваним соціальним маркером цього стану є соціальна активність. Упродовж останніх років активно вивчають не тільки молодь, а й людей старшого віку (Непийвода, 2010; Кухта, 2019; Шепеленко, 2021), з'являється багато досліджень, присвячених дитинству (Князева, 2013; Саніна, 2023), окремо слід згадати й аналіз проблеми поколінь (Коваліско, Макеєв, 2021), але поза тим проблематика дорослості як такої залишається малодослідженою.

Стан розроблення проблеми

Заклики щодо необхідності теоретичного осмислення дорослості та переходу до неї лунають вже досить довго. Ще понад сорок років тому було проголошено необхідність врахування соціальної складової в аналізі життєвого шляху, адже домінувальне психологічне уявлення про стадії розвитку не враховує складний взаємозв'язок суспільства та особистості, а також складність та різноманітність соціальних середовищ (Dannefer, 1984).

Процеси *переходу до дорослості (transition to adulthood)* у західній соціології вивчають досить активно. У дослідженнях стверджують про важливість рольового підходу до соціологічного розуміння дитинства, юності та дорослості (Hogan & Astone, 1986); описують вплив освіти на перехід до дорослості (Pallas, 1993); демонструють широку палітру європейських та американських досліджень впливу соціальних інститутів на індивіда (Heinz & Marshall, 2003); констатують, зокрема, що ці процеси вивчалися головню на даних західноєвропей-

ських країн, тоді як щодо суспільств центральної та східної Європи є менше надійних даних (Buchmann & Kriesi, 2011); досліджують взаємозв'язки між об'єктивними подіями та суб'єктивним відчуттям набуття дорослості особистістю (Eliason, Mortimer, & Vuolo, 2015); розкривають зв'язок між агентністю та структурою для різних шляхів переходу до дорослості (Schoon & Lyons-Amos, 2016); аналізують зростання соціальної нерівності та викликаних цим проблем переходу молоді до дорослості (Irwin & Nilsen, 2018); із застосуванням змішаних (кількісних та якісних) методів демонструють вирішальну роль роботи у самоприйнятті себе як дорослого (Parola, Donsi, & Parrello 2023) тощо.

Зазначені розвідки не вичерпують широкого діапазону наявних наукових текстів — від вузькоспрямованих авторських досліджень до багаторічних міжнародних проєктів, які базуються на надійній статистиці та лонгітюдних даних стосовно різних країн і залучають широке коло вчених. Дослідження на тему переходу до дорослості (*transition to adulthood*) тривають і вочевидь поглиблюють розуміння сучасного суспільства. При цьому одні дослідники фокусуються радше на нерівності (див., напр.: Pilcher, Williams & Pole, 2003; див. також спецвипуск журналу “Sociological Research Online”), а інші — на індивідуальних відчуттях (див., напр.: Arnett, 2004), хоча, звісно, це дещо грубий поділ.

Натомість саму дорослість у соціології сприймають переважно як щось самоочевидне, що не вимагає спеціального пояснення. Дж. Пілчер (Jane Pilcher) зауважує, що хоча велика частина соціології стосується досвіду та практики саме дорослих, соціологи схильні ставитись до «дорослості» як до чогось, що не потребує спеціального вивчення (Pilcher, 2012). Публікації, які стосуються соціології життєвого шляху, мають тенденцію оминати етап дорослості, зосереджуватися на дитинстві, юності, переході до дорослості, старінні та старості — але не дорослості як такій. Останніми роками стадії «ранньої дорослості» (*early adulthood*) та «додаткової дорослості» (*encore adulthood*) теж є окремим об'єктом соціологічного аналізу. Зокрема, у збірці з досліджень життєвого шляху (Mortimer & Moen, 2016) показано, як структурні зміни впливають на те, що члени нових вікових категорій стикаються із труднощами у знаходженні свого місця та здобутті нормативних вікових ідентичностей. В окремій книзі про *encore adulthood* Ф. Моен (Phyllis Moen) пропонує називати в такий спосіб період між кар'єрою та вихованням дітей, з одного боку, і старістю — з іншого (Moen, 2016). Отже, «дорослість», затиснута між *early adulthood* (яка, на думку дослідників, є чимось окремішнім від підліткового віку та юності) та *encore adulthood* (яка, вочевидь, не дорівнює старості), дедалі більше звужується, так і не маючи соціологічної концептуалізації.

Окремим відгалуженням у дослідженнях дорослості є вивчення її зв'язку з громадянством. Дослідження «Винаходження дорослих: біографічний підхід», проведене Р. Томсон та її колегами (Thomson, 2004), є прикладом того, як аналіз переходу до дорослого життя може сприяти розумінню громадянства. Автори розрізняють відносне та індивідуалізоване розуміння дорослості, а також звертають увагу на більш суб'єктивний підхід до громадянства, коли участь не відкладається на майбутнє (момент досягнення економічної незалежності), а розуміється як така, що конструюється зараз.

Ще одним важливим підходом є біографічний, за якого вивчають зв'язок особистого досвіду та уявлень про дорослість. Норвезька дослідниця А. Нільсен (Nilsen, 2021) у своєму дослідженні трьох поколінь норвезьких сімей вивчає, які обставини викликають певні уявлення про дорослість, аналізуючи, з одного боку, загальні ідеали у сприйнятті, а з іншого — реалії особистого досвіду в міркуваннях про доросле життя, висловлених у біографічних інтерв'ю. Застосовані в аналізі поняття стосунків (relationality) та незалежності (independence) допомагають ухопити зв'язок дорослості зі статтю, поколінням та соціальним класом.

Як бачимо, діапазон тем, пов'язаних із соціологічним вивченням дорослості, досить значний, при цьому єдиним пунктом згоди більшості дослідників є власне усвідомлення недостатньої концептуалізації дорослості. Далі ми пропонуємо розглянути відносно маловідомі у вітчизняному соціологічному дискурсі теоретичні спроби осмислення дорослості та проаналізувати, наскільки вони є релевантними в сучасних умовах.

Зазначимо, що наведені теорії розглядаються в рамках концепції пізнього модерну. Звернення до концепції пізнього модерну, запропонованої в 90-х роках ХХ століття такими авторами, як Е. Гіденс (Giddens, 1991) та У. Бек (Beck, 1992), вважаємо обґрунтованим насамперед тим, що вона дає змогу зберегти аналітичну чіткість в описі соціальних змін, не вдаючись у релятивізм постмодерну чи в поки що надмірну спекулятивність метамодернізму. Саме концепція пізнього модерну допомагає осмислити сучасність як етап радикалізації процесів модернізації, а не їх завершення. Концепція пізнього модерну аналізує модерну раціональність, враховуючи процеси індивідуалізації та рефлексійності, ризиків та невизначеності, трансформації соціальних структур та інституцій тощо. На відміну від постмодерну, який часто робить акцент на фрагментації, іронії та недовірі до метанаративів (Lyotard, 1984), концепція пізнього модерну надає мову для опису структурно зумовлених процесів, таких як зростання невизначеності, зміни в соціальних ролях чи нові конфігурації публічного та приватного, зберігаючи зв'язок із класичною соціологією, але при цьому враховуючи трансформації другої половини ХХ — початку ХХІ століття. Це робить її зручним і методологічно продуктивним інструментом для аналізу сучасного суспільства, зокрема в таких темах, як дорослість, ідентичність, соціальний ризик, освіта та мобільність.

Маркери дорослості

При вивченні дорослості (а також переходу до неї) дослідники часто беруть за основу так звану Велику п'ятірку маркерів дорослості, головню посилаючись на статтю Р. Сетерстена з колегами, в назві якої ці маркери фігурують (Settersten, Ottusch, & Schneider, 2015). Велика п'ятірка містить у собі: (1) закінчення навчання (через значне поширення вищої освіти йдеться переважно саме про це), (2) знаходження роботи, (3) виїзд із батьківського дому, (4) шлюб, (5) народження дитини. Інколи в разі використання «п'ятірки традиційних маркерів дорослості» трапляються посилення на раніший текст (Shanahan, 2000), де М. Шана-

ган робить огляд досліджень щодо зростання варіативності шляхів до дорослості. На його думку, важливим аспектом досліджень є опис шляхів переходу до дорослості та його дедалі більша варіативність. Автор пропонує нові напрямки досліджень цих шляхів, базуючись на взаємодії між агентністю та соціальною структурою. Втім, сам М. Шанаган, аналізуючи «велику п'ятірку», посилається на публікацію Д. Гогана та Н. Астон (Hogan & Astone, 1986), де вперше згадано зазначені показники.

Нам не вдалося знайти більш ранніх посилань на цю сукупність маркерів, і, найімовірніше, саме в цій статті їх було застосовано вперше (див.: Hogan & Astone, 1986: р. 124). Як пишуть самі автори, величезне значення для розуміння процесів переходу до дорослості мають лонгітюдні дані на рівні популяції. Наявність таких даних (Проект “High School and Beyond”¹, вибірка старшокласників, національно репрезентативна для США, декілька хвиль, починаючи з 1980 року), включно з даними про очікуваний вік завершення навчання, роботу, незалежне місце проживання, перший шлюб і батьківство, разом із поведінковими даними стали важливим ресурсом для багатьох досліджень переходу до дорослості.

Наразі в багатьох публікаціях п'ятірку класичних маркерів дорослості згадують як щось самоочевидне й усталене, переважно без посилання на першоджерело (Michoń, 2024; Pustulka, 2022). Ці показники є добре вимірюваними й можуть слугувати базою для подальших досліджень, результати яких часто полягають у тому, що традиційні маркери працюють дедалі гірше й самооцінка стану дорослості дедалі частіше не збігається з тим, що вимірюється показниками щодо навчання, роботи, сімейного стану, батьківства та окремого проживання.

З іншого боку, якщо спиратися суто на фактичні дані (а не суб'єктивні показники самооцінки), не можна заперечити, що зазначені маркери є вельми корисними для опису глобальних тенденцій на рівні країн. Наприклад, звіт групи британських вчених (Berrington, Stone, & Falkingham, 2010) на підставі статистичних та демографічних даних демонструє нове розуміння мінливих обставин життя молоді у Великій Британії (в тому числі роль фемінізації вищої освіти, необхідність враховувати міграцію та збільшення частки мігрантів серед молодого дорослого населення тощо).

Джефрі Арнет та емерджентна дорослість

У середині 90-х років американський психолог Дж. Арнет (Jeffrey Arnett) вдався в питання, чи є дорослими студенти коледжів (Arnett, 1994). Вже у вступі він бере під сумнів, чи справді зміна соціальних ролей (відповідно до згаданих маркерів) означає досягнення статусу дорослого як для суспільства в цілому, так і для окремих осіб, які перебувають у процесі дорослішання.

Результатом його наукових пошуків стало те, що, з огляду на думку студентів, тільки чверть із них вважали себе такими, що досягли дорослості, тоді як дві третини гадали, що досягли дорослості в деяких аспектах, але не в усіх. До-

¹ Див.: <https://nces.ed.gov/surveys/hsb/>

сягнення соціальних показників переходу до дорослості, таких як закінчення освіти, шлюб, батьківство (Hogan & Astone, 1986) вважали необхідним для того, щоб визнавати себе дорослим, менше за 20% досліджуваних Дж. Арнетом студентів. Менш як 30% вважали необхідним критерієм залученість до кар'єрного шляху чи повну зайнятість, водночас більшість вважали важливим атрибутом дорослості можливість забезпечити себе фінансово та виїзд з батьківського дому (Arnett, 1994: p. 222). Три критерії дорослості, з якими погодилися найбільше опитаних студентів, є, по суті, суб'єктивними й такими, що їх важко виміряти, адже вони не мають відображення в конкретних подіях або метриках. Ці три критерії:

- брати відповідальність за наслідки своїх дій (з чим погодилися 92% респондентів),
- приймати рішення на підставі власних переконань та цінностей незалежно від батьків (80%),
- встановлювати стосунки з батьками як рівноправний дорослий (72%),

по суті, є не подіями, а процесами, які можуть розтягнутися на роки.

Для означення років у житті молодої людини, впродовж яких відбувається досягнення зазначених критеріїв, Дж. Арнет вперше вводить поняття «*емерджентна дорослість*» (*emerging adulthood*). «Емерджентна дорослість — це період між тим часом, коли людина вважає, що вона почала перехід до дорослого життя, і тим, коли вона вважає, що завершила цей перехід. Ця ідея передбачає, що критерії як початку, так і завершення переходу до дорослого життя визначаються індивідуально і суб'єктивно в культурі, яка приділяє велику увагу індивідуалізму та незалежності» (Arnett, 1994: p. 223). Індивідуалізоване поняття дорослості, яка базується на незалежності, автономії та самодостатності, відображає західну індивідуалістичну культуру пізнього модерну. Вочевидь, як зазначає Дж. Арнет, у більшості незахідних культур соціальний статус дорослого визначається не набуттям незалежності, а прийняттям нових соціальних ролей, що, власне, становить набуття нових (взаємо)залежностей, і загалом перехід до дорослого життя має досить чіткі соціальні маркери, а не визначається індивідуально. Наприкінці статті Дж. Арнет закладає підвалини своєї подальшої понад сорокарічної адвокації молодих людей у період їхньої емерджентної дорослості. Так, він зазначає, що «їхній індивідуалізм був обмеженим: дорослі мають право робити те, що вони бажають, але тією мірою, якою це не завдає шкоди іншим або не порушує їхні права. Якщо підсумовувати, більшість студентів не вважають себе ані підлітками, ані повністю дорослими, але залученими до процесів когнітивного, емоційного, поведінкового та рольового розвитку після підліткового віку, який, зрештою, приведе до дорослого життя. Для них дорослий статус переважно означає незалежність і самодостатність, і під час процесу емерджентної дорослості вони поступово прагнуть досягти цих цілей» (Arnett, 1994: p. 223).

Якщо досі йшлося переважно про перехід від молодості до дорослості (Modell, 1989) і дослідники пояснювали різні аспекти цього переходу, зокрема його пролонгованість у другій половині XX століття, то поняття емерджентної дорослості стало вдалою частиною пазла в корпусі досліджень життєвого шля-

ху і почало набувати характеру усталеного знання. Введене Дж. Арнетом поняття набуло популярності з огляду на те, що процеси індивідуалізації, розмиття соціальних критеріїв дорослості та продовження молодості (як на рівні суб'єктивних відчуттів, так і на рівні відкладення шлюбу та батьківства) справді мали місце в суспільствах пізнього модерну. На сьогодні існує Асоціація з досліджень емерджентної дорослості (The Society for the Study of Emerging Adulthood) та науковий міждисциплінарний журнал "Emerging Adulthood", який виходить з весни 2013 року.

У другому виданні книги «Емерджентна дорослість» (Arnett, 2014) автор визначає п'ять головних рис цього періоду:

- пошук ідентичності (identity exploration),
- нестабільність (instability),
- сфокусованість на собі (self-focus),
- відчуття перехідного періоду (feeling in-between),
- оптимізм та відчуття можливостей (possibilities/optimism).

Популярність концепції призвела до того, що з часом це поняття дослідники стали беззаперечно використовувати просто як синонім людей віком від 18 до 25 років (інколи від 18 до 29 років) (див., напр.: Lefkowitz, 2005; Kins & Beyers, 2010; Salvatore, 2018; Wiszejko-Wierzbicka & Kwiatkowska, 2018; Walczak, 2023), що, звісно, є спрощенням.

Критицизм з боку соціологів стосовно концепції емерджентної дорослості базується на тому, що введення в науковий дискурс нової стадії тягне за собою применшення ролі старих структурних детермінант та полярних аспектів досвіду молоді, які не послаблюються, а, навпаки, зростають в умовах пізнього модерну. Як пише британський соціолог Дж. Бінер (John Bynner), «мусимо визнати, що традиційні шляхи до дорослості, з набагато меншою кількістю ознак її емерджентного статусу, все ще дуже поширені» (Bynner, 2005).

Джин Твенге та Ай-покоління (iGeneration)

Перекладаючи наукові дані більш популярною мовою, своє бачення сучасного покоління та особливостей його дорослішання викладає Дж. Твенге (Jean Marie Twenge) у книзі «Ай-покоління: чому сучасні діти виростають менш бунтівними, більш толерантними, менш щасливими та абсолютно не підготованими до дорослості — і що це означає для всіх інших» (Twenge, 2018). Незважаючи на зумисно спрощений стиль викладення, авторка спирається на великі масиви загальнонаціональних соціологічних опитувань у США, починаючи з 60-х років, що дає змогу порівнювати установки молодих людей у різні роки. Покоління сучасних підлітків та молоді (Ай-покоління, на честь айфонів — в оригіналі iGen, орієнтовно 1995–2012 років народження) відрізняє десять головних характеристик (англійською вони всі починаються на I): In No Hurry (неквапливість у дорослішанні або розширення дитинства в підлітковий вік), Internet (інтернет та кількість часу, яку вони проводять у своїх телефонах), In Person No more (заочне спілкування замість особистого), Insecure (невпевненість та зростання проблем у сфері ментального здоров'я), Irreligious (падіння інтересу

до релігії), Insulated but not intrinsic (зацікавленість у безпеці за рахунок падіння громадської залученості), Income insecurity (фінансова незахищеність та нове ставлення до роботи), Indefinite (невизначеність та нові погляди на секс, стосунки та дітей), Inclusive (інклюзивність — прийняття інших, рівність, свобода слова), Independent (незалежність у політичних поглядах).

Поза намаганнями назвати всі головні риси словами на літеру “I”, авторка вдало схоплює характеристики сучасного дорослішання: «На протигагу панівним уявленням про те, що нове покоління виростає швидше за попередні, Ай-джерндери зростають повільніше: 18-річні сьогодні поводяться, як колись 15-річні, а 13-річні — як 10-річні. Підлітки сьогодні фізично більш захищені, ніж будь-коли раніше, однак психічно вони стали більш вразливими» (Twenge, 2018: р. 3). Такі значні зміни авторка пов’язує з розповсюдженням смартфонів та доступу до інтернету у 2010-х роках, що сформувало та визначило головні риси цифрового покоління, які згідно з її аналізом є спільними для всіх груп американської молоді — практично незалежно від статі, доходу, раси та місця проживання. «Всі тренди однозначно підтверджують те, що підлітки дорослішають повільніше (і менше нагадують дорослих). Тільки повільніше зростання пояснює, чому підлітки дедалі частіше не хочуть працювати, керувати автомобілем, залишатися вдома самим, розпоряджатися власними грошима. Ярлики від “краще вихованих” до “нудних” не схоплюють того, що відбувається з цим поколінням: їм просто треба більше часу, аби подорослішати» (Twenge, 2018: р. 42). Повільне дорослішання тісно пов’язане з індивідуалізацією та малим розміром родини — саме в західних суспільствах пізнього модерну підлітки та молоді люди мають можливість дорослішати повільно. Ба більше, це покоління відчуває страх дорослішання і все охочіше погоджується з тим, що дитинство — це кращий період життя, який варто пролонгувати настільки довго, наскільки це можливо. Власне, безнапасне життя дитини, оточеної як любов’ю та опікою батьків, так і матеріальними благами, справді на позір видається більш привабливим, ніж життя дорослого, сповнене проблем та обов’язків.

Ще до виходу згадуваної книги на сторінках дебютного номера журналу “Emerging Adulthood” було розміщено полеміку між Дж. Арнетом та Дж. Твенге. У цій полеміці Дж. Арнет захищає молоде покоління та стверджує, що сучасна молодь краще, ніж попередні покоління, ставиться до інших, демонструє меншу егоїстичність у своїх установах, рідше практикує ризиковану поведінку, а отже, «з огляду на всі сприятливі тенденції у ставленні та поведінці молоді за останні 20 років, хоч би що ми робили в нашій соціалізації дітей, ми повинні продовжувати це робити. Очевидно, це працює добре» (Arnett, 2013: р. 8).

Натомість Дж. Твенге підкреслює такі загрозливі тенденції, як зростання рівня тривожності та депресії, зменшення емпатії та турботи про інших серед молодого покоління. Нарцисизм молоді призводить до таких наслідків, як «зростання матеріалізму, схильності до нечесної гри (cheating), зменшення емпатії та уваги до стабільних стосунків, збільшення пластичної хірургії та нереалістичних очікувань, збільшення злочинності» (Twenge, 2013: р. 23). Крім зростання злочинності (яка визначається багатьма іншими чинниками, що не стосуються рис особистості), всі інші наслідки разом із зниженням бажання

молоді залучатися до громадських ініціатив та в цілому намагатися покращувати світ, власне цілком вкладаються у тренд уповільненого дорослішання, який Дж. Твенге описала у згадуваній вище книзі. Так, на нашу думку, саме Дж. Твенге радше має рацію у своїх алармістських текстах щодо молоді та її процесу дорослішання, попри те, що теорія емерджентної дорослості Дж. Арнета є більш поширеною та цитованою.

Джеймс Коте та затримана дорослість

Значно менше відомі праці про дорослість Дж. Коте (James Côté), професора соціології з канадського університету. Його критика теорії Дж. Арнета про емерджентну дорослість міститься у статті «Небезпечний міф про емерджентну дорослість» (Côté, 2014), але, перш ніж розглянути головні критичні аргументи, розглянемо його власну концепцію *затриманої дорослості (Arrested Adulthood)*, викладену в однойменній книзі 2000 року (Côté, 2000). На відміну від досить поширеної та відомої концепції Дж. Арнета, книга Дж. Коте не привернула належної уваги.

Основні ідеї Дж. Коте полягають ось у чому: дедалі більше людей у західному світі не «дорослішають» у традиційному розумінні цього слова, і соціальні, економічні й технологічні зміни ускладнюють їм перехід до дорослості. Підхід автора можна назвати неомарксистським, адже він виходить з перспективи «макрокритичного реалізму» в поєднанні з психологією розвитку. Дж. Коте виходить з консенсусу про те, що дорослість втратила жорстку прив'язку до структури соціальних ролей і стала значною мірою психологічним феноменом. Деструктуризація життєвого шляху сприяє процесам індивідуалізації, й багато людей намагаються розвинути свій потенціал, торуючи власний життєвий шлях у світі невизначеності. Проте, пише Коте, «є докази того, що велика кількість — можливо, більшість — не скористовуються цим послабленням традиційних обмежень, натомість пасивно дозволяють собою маніпулювати заснованим на прибутках “масовим” структурам, котрі виникли на місці традиційних культурних інституцій. Оскільки ця маніпуляція значною мірою базується на гедонізмі та нарцисизмі, є причини для занепокоєння щодо планування майбутнього, особливо в контексті зміни поколінь» (Côté, 2000: р. 5). На думку Коте, теорії масового суспільства є важливим елементом для розуміння того, яким чином у сучасних західних суспільствах пізнього модерну плутанина ідентичності (*confusion of identity*) ускладнює людям пошук свого місця в дедалі складнішому світі та перешкоджає отриманню вигоди від достатку та технологічного прогресу, що їх приніс розвиток капіталізму.

Посилаючись на праці з різних царин знання, автор зазначає, що «дорослість», яку зараз сприймають як традиційну, власне є історичною аномалією і характеризує головним чином західні суспільства першої половини ХХ століття. Відзначимо, що розвиток соціології в той період також частково призвів до того, що саме наявну на той час в індустріальних суспільствах модель дорослості із певними визначеними подіями (такими, як шлюб, народження дітей тощо), вписаними в досить вузькі вікові рамки, стали сприймати як універсаль-

ну модель життєвого циклу. Натомість, як показують історичні дослідження, до ХХ століття коротка тривалість життя та загалом його більша вразливість унеможлилювали те, що потім стали розглядати як норму — дитинство та підлітковий вік, юність, дорослість, старість. Але друга половина та особливо кінець ХХ століття принесли звільнення від традиційних соціальних маркерів дорослості та необхідність самостійного вибору життєвого шляху (згадаймо Е. Гіденса з його самоідентичністю як рефлексійним проектом індивіда в процесі індивідуалізації суспільства).

Дж. Коте (цілком у дусі Е. Фрома з його протиставленням «свободи від» та «свободи для», «продуктивних та непродуктивних орієнтацій», зрештою, «мати чи бути») виокремлює «*індивідуалізацію by default*» та «*індивідуалізацію розвитку*». На одному полюсі «люди можуть дотримуватися життєвого курсу, повністю позбавленого традиційних соціальних маркерів, не докладаючи особливих розумових зусиль. Вони можуть зробити це, просто вибравши кілька “стандартних опцій”, доступних зараз у реструктурованому споживацько-корпоративному суспільстві та масовій культурі пізньої модерності. Я називаю цей тип індивідуалізації індивідуалізацією *by default*, оскільки він передбачає життєвий шлях, продиктований обставинами та безглуздям, із незначною агентністю з боку особи. З іншого боку, люди тепер можуть прокладати життєві шляхи, уґрунтовані на широких обговореннях альтернатив і можливостей, доступних у суспільстві пізнього модерну, з його відсутністю (задушливих) соціальних маркерів і його великою кількістю стимульованих і звільнювальних можливостей. Я називаю цей тип індивідуалізації індивідуалізацією розвитку, оскільки він містить у собі життєвий шлях безперервного та свідомого зростання» (Côté, 2000: p. 33).

Саме переважання «індивідуалізації *by default*» над «індивідуалізацією розвитку», на думку Дж. Коте, лежить в основі сучасного проблемного переходу до дорослості (застрягання на підлітковому способі конструювання реальності), особистісних проблем у сфері ідентичності та, зрештою, суспільної стагнації. З іншого боку, деякі з нових форм дорослості, уґрунтовані на крайньому індивідуалізмі, позбавлені тягаря суспільних зв'язків та зобов'язань, можуть стати викликом та загрозою для громадянського суспільства. «Проблема в тому, що ця форма дорослості трапляється не лише серед осіб, які йдуть шляхом найменшого спротиву, а й серед тих, хто найбільш успішний у споживацько-корпоративному суспільстві й тому приймає важливі рішення для всіх інших» (Côté, 2000: p. 43). Висловлені чверть століття тому занепокоєння вченого сьогодні набули яскравого втілення в особі, наприклад, Ілона Маска, чий вплив на виборчу кампанію в США та, опосередковано, на інші країни непропорційно великий. Загалом справдження алармістських прогнозів Дж. Коте вимагає більш серйозного ставлення, тим паче що когорта сконцентрованих на собі людей у стані перманентної «молодості» вже виховує власних дітей, спричинюючи зростання частки тих, хто сконцентрований виключно на нескінченних пошуках себе безвідносно до загального блага. Зрозуміло, що для пострадянської свідомості, впродовж десятиліть травмованої насаджуваним колективізмом в дусі «Раньше думай о родине, а потом о себе», ці звинувачення капіталізму та побоювання щодо егоїзму та нарцисизму молодих поколінь можуть викликати

спротив через їхню позірну схожість із радянськими гаслами. Проте, на нашу думку, варто відкинути можливе емоційне роздратування та більш серйозно поставитися до спостережень вченого, надто, що його голос звучить значно тише, ніж голос того ж Дж. Арнета.

Цікаво, що впродовж певного часу вони працювали разом: у спільному з Дж. Арнетом дослідженні (Schwartz, Côté, & Arnett, 2005) емпірично перевірялися теоретичні припущення про протилежні форми індивідуалізації («індивідуалізації by default» та «індивідуалізації розвитку») та вивчався зв'язок між агентністю та ідентичністю. Результати кластерного аналізу, на думку авторів, підтверджують гіпотезу про те, що процес індивідуалізації можна поділити на дефолтну («індивідуалізації by default») та розвиткову («індивідуалізації розвитку») форми, хоча змінні, за якими відрізнялися дві групи, належать радше до сфери психології: рівень самооцінки, відчуття мети в житті тощо.

Пізніше Дж. Коте виступає із різкою критикою концепції емерджентної дорослості й навіть називає небезпечним її поширення в публічному просторі (Côté, 2014). На думку вченого, існує небезпека в тому, що необґрунтовані положення Дж. Арнета знайшли відгук як серед журналістів, котрі впливають на громадську думку, так і серед політиків, які визначають долю молоді. Поширення концепції емерджентної дорослості на молодь всіх соціальних верств є хибним та небезпечним через те, що «індивідуалістичні пояснення соціальних структурних змін стають прийнятними, а молоді люди вважають, що вони мають відкладати прийняття дорослих ролей, що призводить до особистих проблем, самозвинувачення за невдачі та втрати можливостей» (Côté, 2014). Більше того, поширення такої концепції в публічному просторі нібито виправдовує виключення молоді з ринку праці та відстрочку їхньої фінансової незалежності як природне проходження стадії емерджентної дорослості та як індивідуальний вибір. У результаті не формуються молодіжні політики для підтримки тих, хто цього потребує.

Г. Блатерер та соціологічний підхід

Австралійський соціолог Г. Блатерер (Harry Blatterer) у книзі «Дорослішання за доби невизначеності» (Blatterer, 2009) пропонує спробу саме соціологічного осмислення дорослості, розглядаючи її як соціальну категорію.

На думку автора, в суспільних науках досі домінує психологічний підхід до дорослості, що базується на психології розвитку та уявленні про досягнення на цьому етапі життя стабільності, незалежності, відповідальності, зрілості тощо. Це призводить до того, що «дорослість розглядають як залежну від саморозуміння індивідів або розглядають як переважно психологічний стан. Загалом, ці погляди підкріплюються давнім переконанням, що дорослість є кінець шляху базового психосоціального розвитку та формування ідентичності» (Blatterer, 2009: р. 4). У соціології, на думку автора, психологізоване розуміння дорослості певною мірою спричинює використання такої моделі дорослості як свого роду взірця, відповідність якому використовують для оцінки індивіда — досяг він його чи ні. Разом з тим, оскільки ніхто не заперечуватиме (якщо говорити про

молодь у розвинених країнах) фактів більш пізнього початку самостійного життя, пізнішого віку укладання шлюбів, народження дітей, початку кар'єри тощо, соціологія зосереджується переважно не на дорослості як такій, а на тенденції відтермінування дорослого життя. При цьому розуміння дорослості, пише Г. Блатерер, залишається в цілому невиразним і не часто стає предметом соціологічного аналізу.

Не заперечуючи загалом психологічні підходи, автор вважає за необхідне доповнити розуміння дорослості ширшою соціологічною перспективою, «розглянути модальності соціальної інтеграції в часи розвинутої індивідуалізації та виявити спорідненість між культурою та практиками індивідів» (Blatterer, 2009: p. 5). (Вочевидь, ідеться про західні суспільства, тобто економічно розвинені світські ліберально-демократичні країни, а також заможніші верстви менш розвинених країн та країн, що розвиваються, — за певної умовності такого поділу). Спираючись на теорію соціального визнання А. Гонета (Honneth, 1996), Г. Блатерер концептуалізує дорослість як функцію соціального визнання; іншими словами, дорослі — це ті, кого визнають повноправними членами суспільства у всій повноті взаємодії. Однак, зважаючи на те, що саме традиційна модель дорослості все ще зберігається як ідеал, невідповідність цьому ідеалу призводить до дефіциту визнання (Blatterer, 2007b).

Як наукове, так і повсякденне розуміння дорослості спирається на більш традиційну модель, через що сучасний перехід до дорослості надмірно проблематизується. Г. Блатерер натомість пропонує більш гнучкий, відповідний сучасній епосі невизначеності підхід, згідно з яким критерії визнання дорослості не є статичними. Нові форми дорослості можуть утворюватися на інших, ніж це було притаманно другій половині ХХ століття, засадах та передбачати соціальне визнання в різних соціальних середовищах. В умовах невизначеності критерієм для визнання дорослості стає щось зовсім протилежне фіксації себе у професійній, сімейній та інших нішах, а саме — гнучкість та відкритість до змін. «Перевизначення сучасної дорослості можна розглядати як “боротьбу за визнання” в розумінні Гонета... Це не колективна боротьба самосвідомого класу індивідів, які висувають претензії на визнання. Радше це невисловлені, навіть ненавмисні вимоги, виклики, які випливають із повсякденної залученості до невизначеності сучасної модерності» (Blatterer, 2007b: p. 784).

Отже, фіксуючи той факт, що стандартна модель дорослості, яка постала в розвинених суспільствах після Другої світової війни, хоча й зберігає певну нормативну силу, але фактично втратила свою емпіричну значущість як взірець для дій і практик, австралійський соціолог натомість пропонує вважати новою формою дорослості відповідність практик молодих людей соціальним умовам, в яких вони живуть. Іншими словами, гнучке пристосування до невизначеності та змін має стати кращим критерієм дорослості, ніж норми, сформовані в іншій соціальній системі.

Важливим видається викриття Г. Блатерером двох помилок, характерних для сучасного теоретизування про дорослість. Перша — психологізація сенсу дорослості, тобто покладання занадто великої відповідальності за розбудову власного життєвого шляху на індивідів та ігнорування при цьому системних чин-

ників соціальної структури. Така «сліпота» щодо системних умов з боку індивідів називається «епістемологічною помилкою пізньої модерності». Друга помилка пов'язана з використанням моделі стандартної дорослості як орієнтиру. Цю застарілу модель часто розглядають як взірць, до якого слід прагнути, тоді як реалізація цього типу дорослості часто неможлива, або й небажана. Цю помилку автор називає «нормативне відставання».

У статті про «перевизначення» дорослості Г. Блатерер наголошує, що сучасна дорослість постає як певною мірою контрверсійна — вона водночас може бути структурно винагородженою і дискурсивно недостатньо визнаною (Blatterer, 2007a). Наприклад, короткострокові цілі, слабкі особисті зв'язки та географічну мобільність поцінують та винагороджують на ринку праці, водночас ті самі практики розуміють як відмову від зобов'язань, планування та відповідальності. Таким чином, як пише автор, виникає відчуття, що такі молоді люди живуть двома дорослими життями: одне — всупереч нормативним обмеженням успадкованого стандарту, інше — всередині такого стандарту.

Дорослість в історичній перспективі

Нова колективна праця англійських, американських та канадських соціальних істориків «Дорослість у Британії та Сполучених Штатах від 1350 року до Покоління Z» (Adulthood, 2024) розглядає дорослість у широкій історичній перспективі — від XIV до XXI століття, наголошуючи на тому, що «розуміння дорослості є критично важливим для слушного розуміння динаміки влади» (Adulthood, 2024: p. 3). В 11 розділах книги автори під кутом зору антиколоніального та антиімперіалістичного підходу розглядають особливості сприйняття дорослості у Британії та США, демонструючи, по-перше, що сучасна стурбованість досягненням дорослості не є унікальною, по-друге, що неможливо зрозуміти історію дорослості без розгляду ієрархічних структур відповідних суспільств. Так, американські жінки в XIX столітті проживали своє життя в лімінальному стані між дитинством і дорослістю — вони могли вважатися достатньо дорослими, щоб народжувати та виховувати дітей, і разом з тим легко знову перетворюватися на «дітей», будучи залежними від родини та чоловіка. Як і жінки, члени інших пригноблених та маргіналізованих груп не могли досягти тих стереотипних якостей, які визначали би їх як дорослих. З іншого боку, дорослість, хоч і розглядається як норма чи бажаний стан, якого треба досягти, пов'язана з відповідальністю (принаймні на рівні приписів права), а тому представників молоді пригнічених верств могли частіше трактувати як дорослих у випадку скоєння правопорушень, тоді як до підлітків з привілейованих верств ставилися більш поблажливо — як до ще не дорослих.

Автори критикують панівний підхід до дорослості як до статичного, ідеалізованого стану, звертаючи увагу на те, що навіть сучасні соціологічні концепції (наприклад, широко відома концепція Дж. Арнета, яку ми розглядали вище) фіксують дорослість як рівноважний стан, якого врешті досягають після нестабільного дитинства. Цей підхід, на думку авторів, мало відрізняється від середньовічних та ранньомодерних уявлень про дорослість як вершину життєвого

циклу, навіть якщо словники того часу не містили слова «дорослість», натомість йшлося про «повний» або «довершений» вік.

Загалом, на думку авторів, розглянуті шість століть історії Британії та США доводять, що категорію «дорослість» практично завжди ототожнювали з нормативністю, а отже, пов'язували з панівною расою, привілейованим класом та чоловічою статтю. Висновок, якого доходить у післямові із промовистою назвою «Проти дорослості» одна з авторок, К. Александер (Kristine Alexander), є, на нашу думку, надто радикальним. Послідовний інтерсекційний підхід до віку та імперіалізму стає не тільки науковим, а й політичним висловлюванням, у якому «історизація дорослості має не лише означати демонстрацію несправедливості виключення недорослих із цієї категорії, а й брати під сумнів корисність самої категорії» (Adulthood, 2024: p. 262). Такий підхід, натхненний теоретиками квір, антирасизму та чорного фемінізму, з нашого погляду, заперечує подальшу можливість дослідження дорослості, заздалегідь знімаючи відповідальність з усіх у будь-який спосіб дискримінованих спільнот та проголошуючи будь-які норми «каральними». Безумовно, важливим досягненням збірки є висвітлення того, як розуміння дорослості було й залишається пов'язаним зі структурою нерівності, але прикінцеві висновки нагадують не академічний текст, а політичне гасло, звужуючи можливість подальшої наукової роботи.

Американський історик С. Мінц (Steven Mintz) у своїй книзі «Розквіт життя: історія сучасної дорослості» у більш поміркованому стилі досліджує еволюцію цього поняття в західних суспільствах (Mintz, 2015). Він показує, як змінилося доросле життя від XIX століття до сьогодення, зокрема показуючи, як змінилися очікування щодо роботи, сім'ї та зрілості. Чіткі віхи, які визначали раніше дорослість, поступилися фрагментації життєвого шляху; вища освіта, нестабільність кар'єри та зміна сімейних структур зробили доросле життя менш визначеним і більш індивідуалізованим. Сучасна дорослість є, таким чином, більш гнучкою, але також більш невизначеною та фрагментованою.

Якщо раніше, зазначає автор, дорослий вік вважали вершиною життя, то сьогодні він став сприйматися багатьма як період стресу, докорів сумнін та невдоволеності. Вочевидь, у період набагато більш розмитих та фрагментованих соціальних очікувань для багатьох дорослість стає тягарем, адже визначати свій власний шлях набагато важче, ніж підпорядковуватися культурно встановленим очікуванням щодо нього. Важливою темою книги є також різноманітність дорослих шляхів залежно від класу, статі, етнічної належності, сексуальної ідентичності, раси та історичної епохи.

На завершення передмови автор вдається до емоційно забарвленого пасажу про те, що сучасна дорослість — не для слабких духом: «Що становить основу зрілості — так це воля протистояти нашій реальності з відвертістю та рішучістю, якнайкраще використовувати карти, які роздала доля, і відповідально виконувати зобов'язання, які нам припали. Ця книга прагне позитивно поставитись до дорослості, життєвого етапу, який не для тих, хто легко поступається» (Mintz, 2015). Хоча автор є істориком, його підхід до дорослості є цілком соціологічним: С. Мінц розглядає дорослість саме як соціальний конструкт, змінюваний залежно від історичного та культурного контекстів. Загалом книга запе-

рече універсальність ідеї дорослості, стверджуючи, що сучасне суспільство змінило уявлення про дорослість у такий спосіб, що це приносить індивідам як нові свободи, так і нові виклики.

Дискусійні питання

Соціальне конструювання вікових категорій нерозривно пов'язане з макроструктурними змінами в соціальних інститутах (в освіті, роботі, охороні здоров'я, державній політиці, науці, технологіях тощо), які спонукають до розвитку в новий спосіб організованих соціальних ролей та очікувань для новозумовлених верств населення (Mortimer & Moen, 2016). У соціальному конструюванні вікових категорій бере участь і культура, формуючи уявлення про те, які ролі мають виконувати люди різного віку, які риси характеру втілювати та якими видами діяльності займатися (наприклад, практично унормованим та високо толерованим у сучасних суспільствах є поблажливе ставлення до підлітків, які переживають складний перехідний вік та заслуговують, з точки зору найбільш просунутих верств суспільства, на максимальне розуміння та прийняття разом з усіма своїми примхами та особливостями поведінки). Визнання нових вікових категорій врешті знаходить (або ні) відображення в соціальній політиці держави, яка наділяє певні групи правами та обов'язками, докладає зусиль для безпеки та охорони певних груп тощо. Невідповідність офіційно визнаних та соціокультурно утворюваних груп, їхніх привілеїв та зобов'язань призводить до розвитку соціальної напруженості.

Концепція *емерджентної дорослості (emerging adulthood)*, впроваджена Дж. Арнетом, безперечно, заслуговує на увагу науковців як окремий період життєвого шляху, що часто може бути застосовано для опису стану молодих людей у постпідлітковий період. У суспільствах пізнього модерну справді можна спостерігати ситуацію, за якої критерії дорослості, з погляду молоді, стають дедалі суб'єктивнішими та практично невимірюваними (відповідальність, незалежність від батьків, рівноправні стосунки з батьками), адже це не події, а процеси. Характеристики цього періоду, такі як пошук ідентичності, нестабільність, сфокусованість на собі, відчуття перехідного періоду та відчуття можливостей, вочевидь, притаманні багатьом молодим людям, але відображають не іманентні риси періоду від 18 до 25 (чи 29) років, а соціокультурні особливості суспільства пізнього модерну, які зазначав ще Е. Гіденс у своїй класичній праці «Модерн та самоідентичність» (Giddens, 1991). Некритичне сприйняття цієї концепції та автоматичне ототожнення вікової групи 18–25 років (або 18–29, або будь-якої іншої) з емерджентною дорослістю¹ не є виправданим і показує радше недостатньо обдумане запозичення модних наукових трендів. На нашу думку, сьогодні поширеність концепту *emerging adulthood* у західних психологічних та соціологічних дослідженнях є занадто великою, що може стати на заваді впровадженню інших підходів, більш релевантних для аналізу сучасних

¹ У працях вітчизняних психологів інколи вживають термін «дорослість, що формується», «початкова дорослість» тощо. Серед українських соціологів уживання цієї концепції нам не траплялося.

суспільств. Також вважаємо важливим погодитися з критичними зауваженнями соціологів щодо концепції емерджентної дорослості, які вказують на недооцінку впливу структурних чинників та контрастних аспектів досвіду молоді, які в умовах пізнього модерну не лише не зменшуються, а навпаки — посилюються.

Згадувані дослідження Дж. Твенге, хоча й базуються переважно на американських даних, вдало вхоплюють важливі характеристики сучасної молоді, її страх дорослішання та загальне зменшення тих практик, які асоціюються з дорослістю. Алармістський тон її книг та статей, у яких акцентується увага до зміни соціальних установок молоді (зменшення довіри до інших людей та довіри до соціальних інституцій) та психологічних змін (зростання тривожності, депресії, проблем із ментальним здоров'ям в цілому), загалом видається виправданим, а методологія досліджень може бути застосована не тільки до американського суспільства. Полеміка з Дж. Арнетом, про яку йшлося вище, на нашу думку, має світоглядний характер і не може бути розв'язана в рамках наукового підходу, позаяк Дж. Твенге звертається до аналізу загрозливих тенденцій (акцентуючи увагу саме на них), тоді як Дж. Арнет загалом залишається в межах свого надміру популяризованого концепту й не виходить за ці рамки. Водночас, навіть якщо опис поколінь (їхніх суттєвих характеристик), який пропонує Дж. Твенге, не спрямований конкретно на концептуалізацію дорослості (власне, напевно чи такою була мета авторки), все одно, вважаємо, він добре вловлює найважливіші тенденції пізньомодерних суспільств та слугує кращому розумінню викликів сучасності. Зазначимо також, що багато статей Дж. Твенге присвячені психологічним характеристикам різних поколінь (в тому числі станам, пов'язаним із тривожністю, депресією й т.ін.), що посилює їхню доказову базу в аналізі суспільних процесів. При цьому застосування психологічних шкал не заважає таким дослідженням залишатися соціологічними за суттю, навпаки, це додає незалежні змінні (вимірювані за апробованими психологічними методиками), яких часом бракує в соціологічних дослідженнях. У ситуації українського суспільства (воєнного та поствоєнного) залучення психологічних показників до соціологічних досліджень є вкрай актуальним.

Концепція *затриманої дорослості* Дж. Коте є дуже корисною в дослідженні дорослості в сучасному суспільстві. Він виступає із критикою тих умов, які, на його думку, затримують процес дорослішання молодих людей. Соціокультурні чинники, які спричиняються до затримки дорослості, охоплюють як економічну нестабільність, так і індустрію розваг та культуру споживання. І хоча відсутність жорстких соціальних очікувань щодо дорослості теоретично звільняє молододу людину від передбачених соціальною структурою шляхів, надаючи натомість розмаїтість шансів на втілення власного життєвого проекту, на практиці мало хто має ресурси на втілення «індивідуалізації розвитку», залишаючись приреченим на «індивідуалізацію by default». Попри те, що віра вченого в можливість побудови «справді прогресивного суспільства, в якому всі члени можуть розвивати свій потенціал, незалежно від того, що роблять грошові ринки» (Côté, 2000: р. 7), яка зближує його з гуманістичною традицією (Е. Фром, А. Маслоу), видається, як на сьогодні, утопічною, вважаємо його внесок у концепцію дорослості досить вагомим і вартим уваги. Гуманістичний базис цього

підходу є важливим орієнтиром для соціологічного аналізу та збереження орієнтації на людину та її потреби у світі нових викликів.

Соціологічний підхід Г. Блатерера зосереджується саме на соціальному конструюванні та переконструюванні дорослості. На його думку, замість морального засудження молодих людей за недорослішання, потрібно визнати застарілість стандартної, нормативної моделі дорослості, яка відповідала дійсності після Другої світової війни. Він звертає увагу на відставання між нормативними ідеалами дорослості та реальними можливостями їх реалізації для сучасної молоді в часи зростання невизначеності, що видається достатньо актуальним для українського суспільства. Поряд зі справедливою критикою недоликів домінуювальних наративів про дорослість та цікавою спробою перевизначення дорослості, на наш погляд, трактування дорослості здебільшого через пристосування до невизначеності є недостатнім, адже, по-перше, не виключає людей підліткового віку, по-друге, не бере до уваги те, що гнучкість теж має свої межі й поточні успіхи на ринку праці ще не означають відсутності дистресу від нереалізованості в інших царинах життя, по-третє, ця дефініція практично виключає громадянські обов'язки та політичне залучення, що сприяє легкому перетворенню такого індивіда на об'єкт дезінформації та політичної боротьби за несвідомого виборця. Разом із тим, саме підхід Г. Блатерера з усіх розглянутих видається найбільш наближеним до соціологічного конструктивізму і є цілком релевантним для застосування.

Якщо казати про вимірювання дорослості, її атрибути або маркери, то варто зауважити, що, хоча в сучасних розвідках дедалі частіше зазначають, що ці маркери не працюють, на нашу думку, вони все-таки залишаються дуже корисними для компаративних досліджень і завдяки своїй об'єктивності, вимірюваності та наявності надійних статистичних даних можуть слугувати стабільною (хоча й недостатньою) базою для сучасного осмислення дорослості.

Попри традиційне використання психологічних концепцій розвитку особистості в дискусіях про дорослість, доцільним видається застосування історичного підходу. Він дає змогу простежити еволюцію соціальних очікувань щодо дорослості в історичній перспективі (Mintz, 2015) і таким чином зрозуміти, як формується соціальний конструкт дорослості в суспільствах пізнього модерну.

Висновки та напрями подальших досліджень

Тематика соціологічного осмислення дорослості охоплює широкий спектр питань, проте більшість авторів наукових праць сходяться на думці про недостатню концептуальну визначеність цього явища. Наш аналіз підходів до осмислення дорослості дає підстави для таких висновків щодо релевантності цих концепцій.

Спільним тлом досліджень переходу до дорослості (*transition to adulthood*) є факт більш пізнього дорослішання в суспільствах пізнього модерну в контексті змін на ринку праці, поширення вищої освіти та підвищення віку створення сім'ї. Незважаючи на значну кількість праць щодо переходу до дорослості, все ще мало вивченим залишається розуміння розмаїття шляхів всередині дорослості та трансформації атрибутів дорослості відповідно до суспільних змін.

На нашу думку, найбільш релевантними теоретичними орієнтирами для концептуалізації дорослості в суспільстві пізнього модерну є конструктивістський підхід, запропонований у працях Г. Блатерера, аналіз поколінь Дж. Твенге (зокрема їхніх психологічних показників) та концепція затриманої дорослості Дж. Коте з її радикально гуманістичною спрямованістю.

При цьому важливим є звернення як до традиційних маркерів дорослості, так і до історичних праць (або праць із соціальної історії) про розуміння дорослості, що дає змогу простежити зміни соціальних очікувань та зрозуміти процес формування соціального конструкту дорослості в історичній перспективі.

З іншого боку, концепція *emerging adulthood* у західних психологічних та соціологічних дослідженнях посідає сьогодні занадто усталену позицію, що може ускладнити впровадження інших, більш релевантних підходів. Гадаємо, цілком виправданими є критичні зауваження соціологів щодо цієї концепції, що вказують на недооцінку нею впливу структурних чинників та полярних аспектів досвіду молоді.

Поза рамками цієї статті свідомо залишено феномен інфантилізації. У працях про інфантилізацію (Bernardini, 2014; Gottschalk, 2018, 2021; Keij, 2020; Oliver & Belk, 2021) дорослість не є головним предметом вивчення, водночас вона постає в них імпліцитно, як протилежність тим процесам, які описують автори, і під таким кутом зору ці дослідження корисні для концептуалізації дорослості. Попри те, що більшість праць, присвячених інфантилізації, є досить сильно емоційно зарядженими та критично налаштованими до сучасності, адже процес інфантилізації здебільшого видається авторам загрозою для сучасних суспільств, все це має стати предметом спеціального теоретичного аналізу за для ліпшого розуміння сутнісних характеристик процесу дорослішання.

У рамках подальших досліджень важливо спробувати вивчити особливості соціального конструювання дорослості в Україні та інших країнах, приділяючи увагу, зокрема, впливу війни (екстремальних обставин) на особливості цього конструювання. Також важливим бачиться аналіз гендерних аспектів дорослості, встановлення взаємозв'язків між конструюванням дорослості й новими інформаційними технологіями, такими як штучний інтелект, та оцінка впливу інституту освіти на соціальне конструювання дорослості.

Джерела / References

- Alemany Oliver, M. & Belk, R.W. (Eds.). (2021). *Like a child would do: An interdisciplinary approach to childlikeness in past and current societies*. Universitas Press.
- Arnett, J.J. (1994). Are college students adults? Their conceptions of the transition to adulthood. *Journal of Adult Development*, 1, 213–224. <https://doi.org/10.1007/BF02277582>
- Arnett, J.J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from late teens through the twenties*. Oxford University Press.
- Arnett, J.J. (2013). The evidence for generation We and against generation Me. *Emerging Adulthood*, 1(1), 5–10. <https://doi.org/10.1177/2167696812466842>
- Arnett, J.J. (2014). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties* (2nd ed.). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199929382.001.0001>
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage.

- Berger, P.L. (1963). *Invitation to Sociology: A Humanistic Perspective*. Open Road Media.
- Bernardini, J. (2014). The infantilization of the postmodern adult and the figure of kidult. *Postmodern Openings*, 5(2), 39–55.
- Berrington, A.M., Stone, J., & Falkingham, J. (2010). *How far have transitions to adulthood changed in the last decade? Evidence from the United Kingdom Labour Force Survey*. Retrieved from: <https://www.researchgate.net/>
- Blatterer, H. (2007a). Adulthood: The contemporary redefinition of a social category. *Sociological Research Online*, 12(4), 1–11. <https://doi.org/10.5153/sro.1563>
- Blatterer, H. (2007b). Contemporary adulthood. *Current Sociology*, 55(6), 771–792. <https://doi.org/10.1177/0011392107081985>
- Blatterer, H. (2009). *Coming of age in times of uncertainty*. Berghahn Books.
- Buchmann, M. C. & Kriesi, I. (2011). Transition to adulthood in Europe. *Annual Review of Sociology*, 37(1), 481–503. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-081309-150212>
- Bynner, J. (2005). Rethinking the youth phase of the life-course: The case for emerging adulthood? *Journal of Youth Studies*, 8(4), 367–384. <https://doi.org/10.1080/13676260500431628>
- Cannon, M. & Tisdall, L. (Eds.). (2024). *Adulthood in Britain and the United States from 1350 to Generation Z*. London: University of London Press.
- Côté, J. (2000). *Arrested adulthood: The changing nature of maturity and identity*. New York University Press. <https://doi.org/10.18574/nyu/9780814763995.001.0001>
- Côté, J.E. (2014). The dangerous myth of emerging adulthood: An evidence-based critique of a flawed developmental theory. *Applied Developmental Science*, 18(4), 177–188. <https://doi.org/10.1080/10888691.2014.954451>
- Dannefer, D. (1984). Adult development and social theory: A paradigmatic reappraisal. *American Sociological Review*, 49(1), 100. <https://doi.org/10.2307/2095560>
- Eliason, S.R., Mortimer, J.T., & Vuolo, M. (2015). The transition to adulthood: Life course structures and subjective perceptions. *Social Psychology Quarterly*, 78(3), 205–227. <https://doi.org/10.1177/0190272515582002>
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press.
- Gottschalk, S. (2018). *The terminal self: Everyday life in hypermodern times*. Routledge.
- Gottschalk, S. (2021). *The infantilization of Western culture*.
- Heinz, W.R. & Marshall, V.W. (Eds.). (2003). *Social dynamics of the life course: Transitions, institutions, and interrelations*. Transaction Publishers.
- Hogan, D.P. & Astone, N.M. (1986). The transition to adulthood. *Annual Review of Sociology*, 12(1), 109–130. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.12.080>
- Honneth, A. (1996). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: MIT Press.
- Irwin, S. & Nilsen, A. (Eds.). (2018). *Transitions to adulthood through recession: Youth and inequality in a European comparative perspective* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315231686>
- Keij, D. (2021). Immature adults and playing children: On Bernard Stiegler's critique of infantilization. *Studies in Philosophy and Education*, 40(1), 67–80. <https://doi.org/10.1007/s11217-020-09742-9>
- Kins, E. & Beyers, W. (2010). Failure to launch, failure to achieve criteria for adulthood? *Journal of Adolescent Research*, 25(5), 743–777. <https://doi.org/10.1177/0743558410371126>
- Kniazeva, Ye. (2013). Childhood in the context of sociocultural system transformation: problem statement. [In Russian]. *Bulletin of Odessa I.I. Mechnykov National University. Sociology and Political Sciences*, vol. 18, iss. 2(18), part 1, 313–321. [=Князева, Е. (2013). Детство в контексте трансформации социокультурной системы: постановка проблемы. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Соціологія і політичні науки*, т. 18, вип. 2(18), ч. 1, 313–321.]
- Kovalisko, N., Makeiev, S. (2021). Sociology of the social structure of generation. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 2, 60–74. [=Коваліско, Н., Макеєв, С. (2021). Соціологія соціальної структури покоління. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 60–74.]

- Kukhta, M. (2019). *Social potential of older people in contemporary Ukrainian society*. Author's abstract of the dissertation ... Dr. of Sociology. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Sociology, NAS of Ukraine. [=Кухта, М. (2019). *Соціальний потенціал людей старшого віку в сучасному українському суспільстві*. Автореф. дис. ... д-ра соціол. наук. Київ: Інститут соціології НАН України.]
- Lefkowitz, E.S. (2005). "Things have gotten better": Developmental changes among emerging adults after the transition to university. *Journal of Adolescent Research*, 20(1), 40–63. <https://doi.org/10.1177/0743558404271236>
- Lyotard, J.-F. (1984). *The postmodern condition*. Manchester University Press.
- Michoń, P. (2024). The precariousness of transition to adulthood and social policy in Poland. In: S. Gatenio Gabel & P. Michoń (Eds.), *Navigating family policies in precarious times*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-66256-0_6
- Mintz, S. (2015). *The Prime of Life: A History of Modern Adulthood*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvj2z12>
- Modell, J. (1989). *Into one's own: From youth to adulthood in the United States, 1920–1975*. University of California Press.
- Moen, P. (2016). *Encore adulthood: Boomers on the edge of risk, renewal, and purpose*. Oxford University Press.
- Mortimer, J.T. & Moen, P. (2016). The changing social construction of age and the life course: Precarious identity and enactment of "early" and "encore" stages of adulthood. In: M. Shanahan, J. Mortimer, & M. Kirkpatrick Johnson (Eds.), *Handbook of the life course* (pp. XX–XX). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-20880-0_5
- Nepyvoda, T. (2010). Social distance between age groups in Ukrainian society. [In Ukrainian]. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 1/2, 53–57. [=Непійвода, Т. (2010). Соціальна дистанція між віковими групами в українському суспільстві. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*, 1/2, 53–57.]
- Nilsen, A. (2021). Independence and relationality in notions of adulthood across generations, gender and social class. *The Sociological Review*, 69(1), 123–138. <https://doi.org/10.1177/0038026120931425>
- Pallas, A.M. (1993). Schooling in the course of human lives: The social context of education and the transition to adulthood in industrial society. *Review of Educational Research*, 63(4), 409. <https://doi.org/10.2307/1170495>
- Parola, A., Donsi, L., & Parrello, S. (2023). "I don't feel like an adult"— Self-perception of delayed transition to adulthood in NEET sample. *Societies*, 13(7), 167. <https://doi.org/10.3390/soc13070167>
- Pilcher, J. (2012). *Where is a sociology of adulthood?* Retrieved from: www.janepilcher.me.uk/2012/02/where-is-a-sociology-of-adulthood
- Pilcher, J., Williams, J., & Pole, C. (2003). Rethinking adulthood: Families, transitions, and social change. *Sociological Research Online*, 8(4), 1–5. <https://doi.org/10.5153/sro.865>
- Pustulka, P. (2022). "Since having a child, I finally feel like an adult": Exploring intersections of contemporary transitions-to-motherhood and transitions-to-adulthood. *Emerging Adulthood*, 11(3), 581–596. <https://doi.org/10.1177/21676968221143814>
- Salvatore, C. (2018). Emerging adulthood: A time of instability, exploration, and change. In: *Sex, crime, drugs, and just plain stupid behaviors* (pp. XX–XX). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-319-72766-0_3
- Sanina, T. (2023). Institutionalization of the sociology of childhood as a separate field: international experience and Ukraine. [In Ukrainian]. *NaUKMA Research Papers. Sociology*, 6, 16–30. <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2023.6.16-30> [=Саніна, Т. (2023). Інституціоналізація соціології дитинства як окремої галузі: міжнародний досвід та Україна. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 6, 16–30.]
- Schoon, I. & Lyons-Amos, M. (2016). Diverse pathways in becoming an adult: The role of structure, agency, and context. *Research in Social Stratification and Mobility*, 46, 11–20. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2016.02.008>
- Schwartz, S.J., Côté, J.E., & Arnett, J.J. (2005). Identity and agency in emerging adulthood. *Youth & Society*, 37(2), 201–229. <https://doi.org/10.1177/0044118x05275965>

Settersten, R.A., Ottusch, T.M., & Schneider, B. (2015). Becoming adult: Meanings of markers to adulthood. *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*, 1–16. <https://doi.org/10.1002/9781118900772.etrds00>

Shanahan, M.J. (2000). Pathways to adulthood in changing societies: Variability and mechanisms in life course perspective. *Annual Review of Sociology*, 26(1), 667–692. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.667>

Shepelenko, I. (2021). Mechanisms for overcoming social exclusion of the elderly. [In Ukrainian]. *Ukrainian Society*, 2(77), 107–123. <https://doi.org/10.15407/socium2021.02.107> [=Шепеленко, І. (2021). Механізми подолання соціальної ексклюзії осіб похилого віку. *Український соціум*, 2(77), 107–123.]

Sokhan, L.V., Zlobina, Ye.G., Tykhonovych, V.A. [et al.]. (1987). *The Life Path of a Personality*. [In Russian]. Naukova Dumka. [=Сохань, Л.В., Злобина, Е.Г., Тихонович, В.А. [и др.]. (1987). *Жизненный путь личности*. Наукова думка.]

Thomson, R., Holland, J., McGrellis, S., Bell, R., Henderson, S., & Sharpe, S. (2004). Inventing adulthoods: A biographical approach to understanding youth citizenship. *The Sociological Review*, 52(2), 218–239. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00466.x>

Twenge, J.M. (2013). Overwhelming evidence for generation Me: A reply to Arnett. *Emerging Adulthood*, 1(1), 21–26. <https://doi.org/10.1177/2167696812468112>

Twenge, J.M. (2018). *iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing up Less Rebellious, More tolerant, Less happy — and Completely Unprepared for Adulthood and What That Means for the Rest of Us*. New York, NY: Atria.

Walczak, A. (2023). What does it mean to be an adult? Adulthood markers in the perspective of emerging adults. *Emerging Adulthood*, 11(6), 1335–1345. <https://doi.org/10.1177/21676968231194887> [Original work published 2023.]

Wiszejko-Wierzbička, D., & Kwiatkowska, A. (2018). Wchodzenie w dorosłość. Ogólnopolskie badanie młodych Polaków w wieku 18–29 lat. *Studia Socjologiczne*, 2(229). <https://doi.org/10.24425/122467>

Yakuba, E. (1983). The concept of social activity of the personality. [In Ukrainian]. *Social activity of a specialist: origins and mechanism of formation (sociological analysis)*. Kharkiv: Vyshcha Shkola. [=Якуба, Е. (1983). Поняття соціальної активності особистості. *Соціальна активність фахівця: витоки та механізм формування (соціологічний аналіз)*. Харків: Вища школа.]

Отримано / Received 29.03.2025

Прийнято до друку після рецензування /
Accepted for publication after review 09.06.2025

Опубліковано / Published 28.08.2025

СВІТЛАНА ШЕВЧЕНКО

Концептуальні виміри дорослості в сучасному соціологічному теоретизуванні

Стаття має на меті аналіз концептуальних напрацювань західної соціології з питань дорослості та висновки щодо їхніх евристичних можливостей та обмежень для сучасного суспільства.

У соціології вікові категорії (чи етапи життєвого циклу) розглядають як соціальні конструкції, змінювані під впливом суспільних процесів. Ці категорії, такі як дитинство, молодість чи дорослість, є динамічними та нестійкими, а їх соціальне конструювання відбувається безперервно, особливо пришвидшено в умовах пізнього модерну. Зміна соціальних очікувань щодо дорослості відображає мінливість суспільних норм та інституційних умов, а традиційні маркери дорослості перестають бути релевантними.

Попри давні заклики щодо необхідності теоретичного осмислення дорослості та переходу до неї, її концептуалізація залишається недостатньою. У статті аналізуються сучасні підходи

до соціологічного розуміння дорослості, зокрема концепції, що пояснюють її зміну за умов пізнього модерну.

Окрему увагу приділено концепції «емерджентної дорослості» Дж. Арнета, яка трактує період ранньої молодості як самостійну стадію життєвого шляху. Детально розглянуто концепцію «затриманої дорослості» Дж. Коте та його ідею про два типи індивідуалізації, а також проаналізовано можливість застосування його гуманістичного підходу до розуміння дорослості. У статті викладено аналіз праць Дж. Твенге, яка пов'язує уповільнення дорослішання сучасних поколінь із впливом цифрових технологій та змінами у вихованні, а також аналіз зв'язку соціальних показників із показниками психічного стану. Розглянуто соціологічний підхід Г. Блатерера, який трактує дорослість крізь призму соціального визнання та змін у структурах суспільства, наголошуючи на гнучкості сучасних соціальних ролей і нестабільності дорослої ідентичності.

У підсумку зазначається, що дорослість більше не є чітко визначеним етапом життя, а її концептуальні межі залишаються рухомими. Зроблено висновок про необхідність подальших досліджень, які враховують історичний контекст уявлень про дорослість, інституційні трансформації та економічні реалії, що впливають на можливості набуття дорослого статусу.

Ключові слова: дорослість, емерджентна дорослість, затримана дорослість, індивідуалізація, соціальне конструювання, соціальна структура

SVITLANA SHEVCHENKO

Conceptual dimensions of adulthood in contemporary sociological theorizing

The purpose of the article is to analyze the conceptual developments of Western sociology in the field of adulthood and draw conclusions about their heuristic possibilities and limitations for modern society. In sociology, age categories (or stages of the life cycle) are considered as social constructions that change under the influence of social processes. These categories, such as childhood, youth or adulthood, are dynamic and unstable, and their social construction occurs continuously, especially accelerated in the conditions of late modernity. The change in social expectations regarding adulthood reflects the variability of social norms and institutional conditions, and traditional markers of adulthood cease to be relevant.

Despite long-standing appeals for the need for a theoretical understanding of adulthood and the transition to adulthood, its conceptualization remains insufficient. The article analyzes modern approaches to the sociological understanding of adulthood, in particular, concepts that explain its change in the conditions of late modernity.

Special attention is paid to the concept of «emergent adulthood» by J. Arnett, which considers the period of early youth as an independent stage of the life path. The concept of «arrested adulthood» by J. Côté and his idea of two types of individualization, and the possibility of applying his humanistic approach to understanding adulthood is analyzed. The article analyzes the works of J. Twenge, who connects the slowdown in the maturation of modern generations with the influence of digital technologies and changes in upbringing, and also analyzes the relationship between social indicators and indicators of mental state. The sociological approach of H. Blatterer is considered, which interprets adulthood through the prism of social recognition and changes in the structures of society, emphasizing the flexibility of modern social roles and the instability of adult identity. In conclusion, it is noted that adulthood is no longer a clearly defined stage of life, and its conceptual boundaries remain mobile.

The conclusion is made about the need for further research that considers the historical context of ideas about adulthood, institutional transformations and economic realities that affect the possibilities of acquiring adult status.

Keywords: adulthood, emergent adulthood, arrested adulthood, individualization, social construction, social structure